

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת אחרי מות-קדשים
ויום העצמאות, תשע"ב
מספר 964

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות

ע"ש הלנה ופאול שולמן

שְׁנֵי בְּנֵי אֶהְרֹן בְּקִרְבָּתָם לְפָנֵי-ה'

יונה בר מעוז

עבודת אהרון בתחילת פרשתנו (פרק ט"ז) באה בבירור בתגובה למעשה נדב ואביהוא, כנאמר בפסוק המבוא: "וַיִּדְבֹר ה' אֶל-מֹשֶׁה אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אֶהְרֹן בְּקִרְבָּתָם לְפָנֵי-ה' וַיִּמָּתוּ" (פס' א). עדות נוספת היא האזהרה הכפולה שמזכירה חשש ממוות, תחילה כהקדמה לכל הפרטים: "וְאֵל יִבְא כָּל עַת אֶל הַקִּדָּשׁ מִבֵּית לְפָרֶכֶת אֶל פְּנֵי הַכַּפֹּת אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ וְלֹא יָמוּת" (פס' ב), ובסיומה של מצוות ההקטרה: "וְכִסָּה עֲנַן הַקִּטְרֶת אֶת הַכַּפֹּת אֲשֶׁר עַל הָעֵדוּת וְלֹא יָמוּת" (פס' ג). השאלה היא כיצד יש להבין את היחס בין מעשה נדב ואביהוא להוראות שניתנו לאהרון אחר מותם. מדרש חז"ל (ספרא אחרי מות פרשה א, ג) רואה בסמיכות הזאת ביקורת עליהם:

"וַיִּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל-אֶהְרֹן אַחִיךָ וְאֶל-יִבְא כָּל-עַת" (טז:ב) – ואין אנו יודעים מה נאמר לו בדבור הראשון (לעיל, א); היה ר' אלעזר בן עזריה אומר: משלו משל למה הדבר דומה: לחולה שנכנס אצל הרופא, אומר לו: אל תשתה צונן ואל תשכב בטחב, בא אחר ואמר לו: אל תשתה צונן ואל תשכב בטחב שלא תמות כדרך שמת פלוני; וזה זרזו יותר מכולם. לכך נאמר: "אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אֶהְרֹן... וַיִּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה דַּבֵּר אֶל-אֶהְרֹן אַחִיךָ וְאֶל-יִבְא כָּל-עַת".

אבל יש מקום לפרש שנדב ואביהוא סללו נתיב חדש בעבודת ה', ביום השמיני למילואים שבו מתו, והקדוש ברוך הוא הופך אותו לדרך המלך בשביל כל הכוהנים הגדולים בעתיד. לכן יש בדיני יום הכיפורים כפי שהוצגו בפרק ט"ז¹ פרטים רבים שדומים לפרשת היום השמיני, ויש בהם כדי לממש את המטרה הרוחנית שעמדה לעיני נדב ואביהוא. מטרה זו נרמזת בהגדרת המעשה בפסוק המבוא: בְּקִרְבָּתָם לְפָנֵי-ה' – הגדרה חיובית ברורה בלי כל רמז למעשה לא רצוי בעיני ה'.² יחס חיובי נוסף הוא כינויים "בְּנֵי אֶהְרֹן" בלי להזכיר את שמם, כלומר כביכול עשו מה שעשו אך ורק מכוח היותם בני אהרון, שזה עתה מקבל גם הוא הנחיות איך לקרב אל הקודש. יש לשים לב שמלכתחילה קיים דמיון רב בין הנדרש מאהרון ביום השמיני למילואים ובין מה שנדרש ממנו ביום הכיפורים, כפי שמראה הטבלה:

* גב' יונה בר מעוז לימדה במחלקה לתנ"ך ובלימודי יסוד ביהדות. היא עובדת בכירה במפעל מקראות גדולות "הכתר", שם היא עוסקת בהתקנת פירושי המפרשים.

המאמר נכתב בהודיה לה' על העצמאות המדינית שמאפשרת לנו להיות כ"ממלכת פְּהִינִים וגוי קדוש".

¹ פרטים אלה לא נזכרו בדיני יום הכיפורים (ויק' כג:כו-לב) שנאמרו בהר סיני לפני הקמת אוהל מועד.

² בעת הביצוע עצמו יש גינוי קל: "וַיִּקְרְבוּ לְפָנֵי ה' אִשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֲתֶם" (י:א), וכן בשתי הזכרות נוספות של המעשה: "בְּהִקְרִיבְכֶם אֲשֶׁר-זָרָה לְפָנֵי ה'" (במ' ד:ג; כו:סא). הרמז הזה לחטא הוא קלוש, שכן אש זרה לא נאסרה עד כה, והיה מקום להנחה של נדב ואביהוא שמעשיהם רצויים, כנאמר בספרא (ויקרא נדב ונדב פרשה ד, פרק ה, י): "וַיִּנְתְּנוּ בְּנֵי אֶהְרֹן הַכֹּהֵן אִשׁ עַל-הַמִּזְבֵּחַ" (א:ז) – אף על פי שהאש יורדת מן השמים מצוה ליתן אש מן ההדיוט". לכן החטא שמוצאים להם בעירובין (סג. ועוד) הוא שהורו הלכה זאת בפני רבם.

יום הכיפורים (ויק' ט"ז)	היום השמיני (ויק' ט')
מטרת המעשים (זי): וְכִפֵּר בְּעֵדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ וּבְעֵד כָּל-קְהַל יִשְׂרָאֵל. (כד): וַיֵּצֵא וַעֲשֶׂה אֶת-עֲלֹתוֹ וְאֶת-עֲלֹת הָעֵם וְכִפֵּר בְּעֵדוֹ וּבְעֵד הָעֵם. קָהַל יִשְׂרָאֵל.	(ז): וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-אַהֲרֹן קְרַב אֶל-הַמִּזְבֵּחַ וַעֲשֶׂה אֶת-חַטָּאתְךָ וְאֶת-עֲלֹתְךָ וְכִפֵּר בְּעֵדְךָ וּבְעֵד הָעֵם. וַעֲשֶׂה אֶת-קָרְבַּן הָעֵם וְכִפֵּר בְּעֵדָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה'.
קרבן אהרון (ג): בְּזֹאת יָבֵא אַהֲרֹן אֶל-הַקֹּדֶשׁ בְּפָרֹךְ בֶּן-בְּקָר לַחֲטָאת וְאֵיל לְעֹלָה.	(ב): קַח-לְךָ עֵגֶל ³ בֶּן-בְּקָר לַחֲטָאת וְאֵיל לְעֹלָה תְּמִימִם וְהִקְרַב לְפָנַי ה'.

בתפקיד הכפרה של אהרון על העם ביום הכיפורים מהדהד הניסוח של תפקידו ביום השמיני למילואים, וקרבתו ביום הכיפורים רומז אף הוא לקרבתו אותו היום, שכן אילו היה זה רק קרבן כפרה לחטא של הכוהן הגדול עצמו, הרי היה אפשר להסתפק בפר בן בקר, כפי שמוטל על הכוהן המשיח בעת שיחטא (וי' ד: ג), בלי להוסיף איל לעולה.

הקטרת קטורת הסמים ביום הכיפורים היא בבירור מילוי משאלת הלב של נדב ואביהוא. ביום חנוכת המזבח – היום השמיני למילואים,⁴ הוקרבה אמנם קטורת – וַיִּשֶׂם אֶת-מִזְבַּח הַזֶּהָב בְּאֵהָל מוֹעֵד לְפָנַי הַפְּרֹכֶת וַיִּקְטֹר עֲלָיו קְטֹרֶת סַמִּים כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת-מֹשֶׁה" (שמ' מ: כו-כז). אולם הקטרה זו הייתה כפי הנוהג הרגיל שבכל יום (שמ' ל: ז-ח), ואילו נדב ואביהוא רצו להיכנס לפני ולפנים, כפי שרומזת האזכרה הכפולה⁵ של "לפני ה'" בתיאור המעשה שלהם: "וַיִּקְחוּ בְנֵי-אַהֲרֹן נֹדֵב וְאַבִּיהוּא אִישׁ מִחֶתְתּוֹ וַיִּתְּנוּ בְּהֵן אִשׁ וַיִּשְׂמוּ עָלֶיהָ קְטֹרֶת וַיִּקְרִיבוּ לְפָנַי ה' אִשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֹתָם. וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלְּפָנַי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמָתוּ לְפָנַי ה'" (י: א-ג).⁶ גם בהקטרת הקטורת ביום הכיפורים נאמר שהדבר נעשה מבית לפרוכת⁷ ולפני ה', שלא כנוהג בקטורת היומית: "וַיִּלְקַח מִלֵּא-הַמִּחֶתָּה גִּחְלֵי-אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ מִלְּפָנַי ה' וּמִלֵּא חֲפָנָיו קְטֹרֶת... וְהֵבִיא מִבֵּית לְפָרֹכֶת. וַנִּתֵּן אֶת-הַקְטֹרֶת עַל-הָאֵשׁ לְפָנַי ה' וְכִסָּה עֲנַן הַקְטֹרֶת אֶת-הַפְּרֹכֶת... וְלֹא יָמוּת" (טז: יב-יג). ורמיזה נוספת שכבר נזכרה: מכל עבודות יום הכיפורים ניתנה ההתראה "ולא ימות" רק לעניין הקטורת.⁸ ונוסף שכאשר נזכר ציווי הקטורת לראשונה לא נרמז שהקטורת הזאת תוכנס אי פעם לפני ולפנים, אלא רק נאמר עליה שהיא תינתן על מזבח הקטורת. ואדרבה: מזבח זה מקבל יחס מיוחד אחת בשנה: "וְכִפֵּר אַהֲרֹן עַל-קַרְנֹתָיו אֶחָת בַּשָּׁנָה מִדַּם חַטָּאת הַכֹּפְרִים אֶחָת בַּשָּׁנָה יִכַּפֵּר עָלָיו לְדַרְתֵּיכֶם קֹדֶשׁ-קֹדְשִׁים הוּא לֵה" (שמ' ל: י). הביטוי "אחת בשנה" בפרקנו מוסב לעבודת יום הכיפורים: "וְהִיָּתָה-זֹאת לְכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם לְכַפֵּר עַל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל-חַטָּאתֵם אֶחָת בַּשָּׁנָה" (לד).⁹ כלומר מלכתחילה הייתה הקטורת אמורה להינתן גם ביום הכיפורים רק על מזבח הקטורת, ולשם כך עבר המזבח ביום זה תהליך טיהור מיוחד להתאמתו לכפרה, ונראה שבעקבות מעשה נדב ואביהוא ניתנה הוראה להכניס את הקטורת לקודש הקודשים.

עוד הוכחה להשפעת מעשה נדב ואביהוא על דרך עבודת ה' ביום הכיפורים היא הלבוש של אהרון בפרק ט"ז: "כִּתְּנֶה-בְּד קֹדֶשׁ יִלְבָּשׁ וּמְכַנְסֵי-בֶד יִהְיוּ עַל-בְּשָׂרוֹ וּבְאֲבָנֵי בֶד יִחַגֵּר וּבְמִצְנֶפֶת בֶּד יִצְנֹף" (ד). בגדים אלה הם כמו הבגדים שבהם שירתו נדב ואביהוא. הלבוש הזה של אהרון חורג בבירור מהציווי הכללי שהיה מוטל עליו לפני כן בפרשת "תצוה". שם מודגש שחובתו לשרת תמיד בשמונה בגדים לפני ה', שאם לא כן חייב הוא מיתה, כפי שנאמר על לבישת המעיל: "וְהָיָה עַל-אַהֲרֹן לְשָׂרֵת וּנְשָׂמָע קוֹלוֹ כְּבִאוֹ אֶל-הַקֹּדֶשׁ לְפָנַי ה' וַיִּבְצָאתוּ וְלֹא יָמוּת" (שמ' כח: לה), ועל לבישת הציץ נאמר: "וְהָיָה עַל-מִצְחוֹ תָּמִיד לְרִצּוֹן לָהֶם לְפָנַי ה'" (שם: לח). משום כך החריגה ביום הכיפורים מצריכה את ההדגשה שבגדי הברד "בְּגָדֵי-קֹדֶשׁ הֵם" (ויק' טז: ד), אף שאינם כוללים את כל בגדי הפאר שעליהם נאמר "וַעֲשִׂיתָ בְּגָדֵי-קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אֶחָיִךְ לְכַבֹּד וּלְתִפְאַרְתָּ" (שמ' כח: ב).

³ ההבדל בין עגל לפר בולט רק במישור הסמלי של תחילת כהונת אהרון, כפי שכתב רש"י בעקבות תנחומא שמיני ד: "להודיע, שמכפר לו הקדוש ברוך הוא על ידי עגל זה על מעשה העגל שעשה".

⁴ כדי שלא לגרום אי-הבנה בעניין הקטורת שהקטירו נדב ואביהוא לא הזכירה התורה כלל את הקטרת הקטורת הרגילה בתיאור האירועים של היום השמיני בויקרא ט' אלא רק בשמות מ'.

⁵ ביטוי נוסף, מִלְּפָנַי ה', מופיע הן בחטא נדב ואביהוא הן בהקטרת הקטורת ביום הכיפורים.

⁶ לא בכדי הביטוי "לפני ה'" חוזר בכל מקום בתורה שבו נזכר מותם: ויק' טז: א; במ' ג: ד (פעמיים); במ' כו: סא; (דבה"א כד: ב: לְפָנַי אֲבִיָּהֶם). עוד מגדיר ויק' י: ד את מיקומם של נדב ואביהוא בעת מותם כ"פְּנֵי-הַקֹּדֶשׁ".

⁷ הביטוי "מבית לפרוכת" נחוץ מאוד כדי להבין כאן מה משמעות המילים "לפני ה'", כי בפסוק יח נקרא מזבח הזהב "המזבח אשר לפני ה'".

⁸ גם בפתיחה הכללית של העניין, כשנאמר "וְאֶל-יָבֵא... וְלֹא יָמוּת" (פס' ב), הרמז הוא להקטרת הקטורת, שכן המשך הפסוק – "כִּי בָעֲנַן אֲנָאָה עַל-הַפְּרֹכֶת", מכוון לעשן הקטורת המכסה את קודש הקודשים, כפי שתמצת רש"י על אתר את דברי הספרא (אחרי מות פרשה א, ח): "לא יבא כי אם בענן הקטרת ביום הכיפורים".

⁹ גם המילים "חטאת הפְּרִיִם" בשמ' ל: י רומזות ליום הכיפורים.

מכאן עולה שחשיבות יתרה נודעת לדברי משה "הוא אֲשֶׁר-דִּבֶּר ה' לְאֹמֵר בְּקִרְבֵי אֶקְדֹּשׁ וְעַל-פְּנֵי כָל-הָעָם אֶפְבֹּד" (ויק' י:ג): נדב ואביהוא קידשו את שם ה' בבקשם להתקרב אליו ובזה נהפכו לקרוביו באמת, ולעתיד ישפיע מעשה זה על כל העם בדרך שבה יכבדו את ה'. אמנם נוכל לומר עליהם כדברי ר' יהודה הלוי שכוונתם הייתה רצויה אך לא מעשיהם, לא משום שהמעשים עצמם היו בלתי ראויים, אלא משום שנעשו שלא לפי הציווי האלוקי.¹⁰ ודבר ה' לאחר מותם בא לתקן את החיסרון הזה; מעתה נקבעה דרכם בצו אלוקי. מי שיפעל בדקדנות לפי הוראות אלה יזכה לראות באור פני ה' כמשאת נפשם של נדב ואביהוא, וכך אירע לר' ישמעאל כוהן גדול ביום הכיפורים, כשקרב אל הקודש בקרבה הגדולה ביותר שיכול אדם להגיע אליה (ברכות ז, א):

תניא, אמר רבי ישמעאל בן אלישע: פעם אחת נכנסתי להקטיר קטורת לפני ולפנים, וראיתי אכתריאל י-ה' ה' צבאות שהוא יושב על כסא רם ונשא; ואמר לי: ישמעאל בני, ברכני! - אמרתי לו: יהי רצון מלפניך שיכבשו רחמיך את כעסך ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עם בניך במדת הרחמים ותכנס להם לפני משורת הדין; ונענע לי בראשו.

¹⁰ וגם זה כמשל הסכל בבית המרקחת שנותן ריה"ל בספר "הכוזרי".